

Annemieke Hendriks

HET HOBO-RIET WAS MIJN STROHALM

Ontwapenende verhalen van Han de Vries over
een roerige halve eeuw muziekcultuur

Inhoud

Inleiding	9
1. Het breekpunt 1969-'70 <i>Han de Vries klem tussen Concertgebouworkest en Notenkrakers</i>	13
2. Wuivend riet <i>Oorlogssporen en ontwrichting – totdat een puber zijn hobo vader vindt</i>	43
3. In welbespraakte kringen <i>Eindelijk 'zuurstof': in huize De Swaan</i>	87
4. Een 'kwaakinstrument' verovert het orkest <i>De hobo als levenselixir en als wraakgodin</i>	119
5. Ware mannenvriendschap <i>Capriolen met Willem Breuker en Lodewijk de Boer</i>	144
6. Een speelveld vol uitdagingen <i>De hoboïst tussen zijn dirigenten en componisten</i>	181
7. Een 'vrije vogel' <i>Podia, poen en publiciteit – raffinement en risico's</i>	204
8. Han en zijn maten achter de schermen <i>Rivaliteit per racefiets en sportcar, en ander haantjesgedrag</i>	248
9. Rust en reuring in de Vondelstraat <i>Het verleden keert terug in de schilderkunst – daarbuiten liever niet</i>	273
10. Wie is deze Han nu geworden? <i>Tussen tijdelijke geluksgevoelens en eeuwige angsten</i>	297
Geïnterviewd over Han de Vries	316
Verantwoording en dank	318

Inleiding

Han de Vries (1941) wordt als een van 's werelds beste hoboïsten van zijn generatie beschouwd. Hij is vaak met Bach en Mozart geassocieerd, maar hij speelde en vertoefde in de meest uiteenlopende, vaak ook grensverleggende, naoorlogse muzikale en culturele wereldjes: van Concertgebouworkest en Nederlands Blazers Ensemble tot Frans Brüggen en barokensembles, en van jazz- en salonorkesten tot Ramses Shaffy's *Chantant*-show, met uitstapjes naar het easy listening-genre en naar schier ondoordringbare avant-garde.

Han glorieerde als solist op een eindeloze reeks internationale muziekpodia en liet zich onderwijl op luxe cruisereizen met zijn vriend, de topfluitist James Galway, onderdompelen in de gratis champagne. Han met zijn dwarse, soms onbegrepen keuzes: hij zou altijd een *Einzelgänger* blijven.

Gelukkig is hij een rasverteller. Hij durft zijn zo wisselende, vaak heftige ervaringen, vooral ook die achter de schermen, met een ontwapenende openhartigheid prijs te geven. En zijn humor en zelfspot houden geen halt bij zijn privéleven, waaruit de zware ondertonen nooit zijn verdwenen. Dit boek heet *Het hoboriet was mijn strohalm*. Ja, dat rampzalige riet, waaraan hij in hotelkamers en thuis bijna dagelijks urenlang zat te schaven, was zijn redding. Op zijn hobo kon Han vooruit. Hij kon al spelend de misère van zijn verleden achter zich laten – voor zolang het duurde.

Han: 'Iets passeert je, en dat zijn je jeugdherinneringen. Die komen een tijdje achter je en dan naast je rijden, en halen je uiteindelijk in. Ik heb dit hobovak onbewust gebruikt om voor de bui uit te rennen. Maar noem mij vooral geen "Joods geval". Ik ben van god los. De rode draad in mijn leven is dat je je toch kunt verheffen uit een mijnenveld. Ik heb in mijn beroep zo veel schoonheid beleefd.'

* * *

Dit boek is geen geautoriseerde biografie. Ik heb het als onafhankelijk journalist geschreven, geheel met Han's instemming. Ik heb dus het laatste woord over alle woorden. *Het hoboriet was mijn strohalm* noem ik liever een 'levensverhaal' dan een 'biografie', Han vormt immers het levende en o zo levendige middelpunt. Bij een biografie denk je toch eerder aan een achteraf geschreven levensloop, met daarin een liefst uitputtende opsomming van muziekluitvoeringen, dirigenten, plaatopnamen enzovoorts. Dat zou reuze saai worden, want Han speelde alleen al met honderden orkesten over de wereld. Ik heb me gepermitteerd om, kritisch gedocumenteerd, dié ontwikkelingen in zijn leven naar voren te halen, die voor iets groters staan en waarbij een interessant verhaal te vertellen viel. Zelfs aan sommige gespeelde noten kleefte een veelzeggende anekdote.

Han had zijn jeugdherinneringen diep weggestopt, vooral ook in zijn uitgebreide privéarchief, dat hij me zonder enig voorbehoud ter beschikking heeft gesteld. Ik heb geprobeerd de tijd vóór zijn geboorte in de Haagse kunstenaarscommune, waar zijn ouders elkaar hebben leren kennen, in beeld te brengen, alsmede het sociale leven in de veelal linkse en Joodse kringen waarin hij volwassen werd. Zijn reacties op de ontdekkingen over die tijd, waaruit hij alleen veelbetekenende losse flarden met zich meedroeg, laveren tussen verbijstering en ontroering.

Zijn Joodse moeder, Mienke de Winter, vertolkster van het Jiddische lied, en zijn communistische, niet-Joodse vader, de architect Jo de Vries, hadden ieder apart tijdens de Duitse bezetting zoveel kwetsuren opgelopen dat ze hun zoontje, terug uit zijn eenzame onderduik, emotioneel verwaarloosden. Pas door zijn hoboleraar Jaap Stotijn, en erna in zijn pleeggezin bij Meik en Hennie de Swaan, kwam de jonge Han op de rails.

* * *

Via Han's verhalen probeer ik vooral een tijdsbeeld te geven van ruim een halve eeuw muziekcultuur en het erbij horende sociale leven. Daarbij zijn de dertig lange interviews die ik voerde met

collega-musici, generatiegenoten en mensen uit Han's privéleven vanaf de jaren veertig, van onschatbare waarde geweest. Ik heb allen gezegd, naar waarheid: 'Han houdt niet van geslijm.'

Allen hebben zich daaraan gehouden, en hoe: zijn 'pleegbroer' Abram de Swaan, de dirigenten Edo de Waart en David Porcelijn, musici als Elly Ameling, Vera Beths, Theo Loevendie, Bart Schneemann, Joep Terwey, Jaap van Zweden en diens vader Daniël van Zweden, bij wiens ouders Han's moeder Mienke ondergedoken heeft gezeten, alsmede de jeugdvrienden Bert Nienhuis en Peter Polak, halfzus Barbara Gordon-de Vries, partner Iki Freud... (de volledige lijst van geïnterviewden staat achterin).

Ik heb Han, waar van belang, dan weer met hun uitspraken geconfronteerd. Dat leverde een levendig en genuanceerd beeld op over het beleefde verleden, met interessante verschillen in het herinneren, duiden en verdringen. Vanzelfsprekend was uitgebreid bronnenonderzoek nodig om feiten van mythen te onderscheiden.

Uiteenlopende vernieuwers als Bruno Maderna, Peter Schat, Louis Andriessen en Willem Breuker hebben werk voor Han gecomponeerd. Zijn ervaringen met hen, net als die met veelal beroemde dirigenten, variëren van heerlijk en hilarisch tot – vaker – ongemakkelijk en zelfs pijnlijk.

Ook zijn liefde voor de gekwelde Maderna en voor zijn dwarse maatjes Willem Breuker en Lodewijk de Boer, en zijn problemen met directies en besturen, impresario's en andere machtingen in de muziek zoals Reinbert de Leeuw, wilde Han hier eerlijk verwoorden – waarbij hij zichzelf overigens niet spaarde.

Han heeft niet alleen scherpe oren, maar ook scherpe ogen en een fijne tekenpen. Als puber zat hij eventjes tegelijk op het Haagse conservatorium en de Academie van Beeldende Kunsten aldaar. De hobo won al snel, net als Amsterdam. Toen zijn verleden rond zijn zestigste steeds meer begon te spoken, kon hij de lang verdrongen emoties kwijt in dat eveneens verdrongen schildertalent. En daarna nam de rasverteller in hem het verbeelden over.

* * *

Behoorlijk wat van Han's ervaringen, en die van zijn metgezellen, worden richting het heden doorgetrokken. Ik hoop sowieso dat mijn boek een brede groep lezers wat te bieden heeft. 'Van huis uit' socioloog ben ik een culturele generalist, geïnteresseerd in mensen, motieven en machten, niet in de laatste plaats die in de wereld van de cultuur in ruime zin.

Dan nog dit: ik heb in dit boek welbewust afgezien van voetnoten. Het is een journalistiek, verhalend boek, en relevante verwijzingen naar boeken, krantenartikelen en audiovisuele links heb ik gewoon in de tekst vermeld. Daarnaast zijn er een paar QR-codes opgenomen naar luister- en beeldfragmenten, waaronder een grappige uitsnede uit een gesprek van Han met mij (over *Wuivend riet*, een compositie van Willem Breuker voor hem, bij het samen luisteren naar die muziek).

En tot slot, voor de taalpuristen onder u: ja, ik schrijf bewust 'Han's hobo', 'Han's ervaringen', enzovoorts, want dat oogt m.i. beter dan het correcte 'Hans hobo'.

Ik hoop natuurlijk dat dit alles uw leesplezier eerder vergroot dan verstoort.

1. Het breekpunt 1969-'70

*Han de Vries klem tussen Concertgebouworkest en
Notenkrakers*

Waarin Han bij de Notenkrakers-actie tussen zijn dirigent Haitink en de rebellerende jonge componisten belandt, en van beide kanten geen arm om zich heen geslagen krijgt. Zodat hij zijn eigen plan maar trekt – voor de rest van zijn carrière. Maar hoe bepalend was die protestavond in 1969 voor hem nu echt? Han's orkestmaatje, de fagottist Joep Terwey, tevens provo en weedteler voor de kunsten-*scene*, blikt terug, net als de vrijmoedige violist Vera Beths. Edo de Waart, dirigent van wereldfaam, beziet die woelige tijd met wat filosofische afstand.

Han: 'Ik heb het Concertgebouworkest ontslagen.'

* * *

Op 1 november 1968 publiceert het *Algemeen Handelsblad* een interview met Han de Vries. Volgens de inleiding is Han hoboïst in het Concertgebouworkest, lid van het Nederlands Blazers Ensemble o.l.v. Edo de Waart, en speelt hij daarnaast nog als solist. Met zijn 27 jaren is hij al een stem die ertoe doet. Het interview zal Han's leidinggevendheid bij het Concertgebouworkest (CGO) niet onberoerd laten.

Zij hebben stellig verder gelezen dan het onschuldige citaat in de kop, dat een oubollig verhaal lijkt aan te kondigen: '*Wat ik mis in mijn jonge generatie, is gevoel, nostalgie, achterland*'. Dit blijkt op de laatste alinea van het stuk te slaan. Daarin bezweert Han zijn liefde voor musici '*uit de oude garde*'. Hij noemt daarbij onder anderen Otto Klemperer. Hij heeft in het orkest nog onder deze legendarische dirigent gespeeld – wat vreemd genoeg niet wordt vermeld.

'*Die moderne jongens van nu*,' zegt Han eerder in het artikel, '*zetten de zaken graag op de kop*.' Immers, '*waar staat geschreven dat*

op een fluit geblazen moet worden? Je kunt zo'n instrument ook lekker maltraiteren. Deze 'protesthouding' van jonge componisten mag van hem heus wel, en hun 'doordraven' hoort daarbij. Louis Andriessen en Peter Schat zijn zelfs voor hem aan het componeren, vertelt hij het *Handelsblad*.

Zijn dubbelzinnige houding ten opzichte van de 'moderne jongens' zal Han een jaar later, bij de Notenkrakers-actie, nog gaan voelen. Maar waarom heeft de krant het vuurwerk uit Han's betoog niet in de kop gezet? Zoals bijvoorbeeld: *'Voetvolk in Concertgebouworkest kan niet omschakelen van klassiek naar modern'*. Wilde de redactie de vingers niet branden aan Han's nogal impulsieve uitingen?

Hijzelf, zegt hij in het stuk, kan die omschakeling moeiteloos maken. *'Maar ja, het "voetvolk" in een orkest heeft deze eigenschap niet, en verruwt.'* Die nieuwe composities vergen gewoon te veel van het gros der musici. *'Daarom is de klacht over de toonkwaliteit die bedorven wordt door de avant-garde muziek ook weer gegrond.'*

De te verwachten afkeurende brief van het CGO-bestuur volgt op 27 november:

'[...] De teneur van een deel van dit interview (met name de passage waarin het woordje "voetvolk" is gebruikt) is ten opzichte van collega's in het orkest bepaald oncollegiaal. Wij willen aannemen dat het niet Uw bedoeling is geweest om oncollegiaal te handelen, maar U hebt er niet aan gedacht dat de ca. 70.000 niet-deskundige lezers van het blad hierdoor tot foutieve en voor het orkest ongunstige gevolgtrekkingen komen.' Volgt een verwijzing naar het – bij de brief gevoegde – reglement, dat De Vries geacht wordt te kennen: zonder voorafgaande toestemming van het bestuur géén interviews over 'zaken het orkest of de leiding betreffend'.

Han komt er met een uitbrander vanaf. Dat heeft hij ongetwijfeld te danken aan het charmeoffensief, hem wel toevertrouwd, dat hij twee dagen eerder, ontboden bij het Dagelijks Bestuur, heeft ingezet. In de brief wordt naar die bijeenkomst verwezen. Daar heeft Han ingebracht wat hij nu, ruim een halve eeuw later, nog eens aan mij vertelt:

'Kijk, het woord "voetvolk" is een geintje. Daarmee bedoel

ik “tutti” – allen. Dat begrip wordt vooral voor de vele strijkers gebruikt. Ooit hadden zij gehoopt als solist te gloriëren, en nu zijn ze sjagrijnig hun hypotheek aan het afbetalen. En verder moeten ze zich koest houden.’

– Erg vriendelijk klinkt dat ‘voetvolk’ toch niet, en al helemaal niet door wat je er nu bij vertelt.

‘In die violengroep hoor je jezelf vaak niet eens spelen. Er wordt gerepeteerd van half 10 tot half 1. Als iemand zou zeggen: ik voel het anders, ik ben het er niet mee eens, dan zou dat de zaak ophouden. Men wil immers de kinderen uit de crèche halen.’

* * *

Bij het symfonieorkestenbestel van tweede helft jaren zestig wringt het. En bij Han dus ook, al is hij geen uitgesproken rebel. Maar bij Blazers Ensemble en Kamerorkest, waarin hij in dit jaar 1968 eveneens af en toe speelt, heeft hij – ja, heeft elk lid – een grotere inbreng dan in het CGO. Daarbij komt dat chef-dirigent Bernard Haitink niet bepaald de soepelste in de omgang is.

Han’s voetvolk-citaat en de erop volgende brief van het CGO-bestuur lees ik voor aan Joep Terwey, gepensioneerd fagottist en Han’s toenmalige maatje bij de blazers van het CGO en in het Nederlands Blazers Ensemble.

Terwey schatert het uit. ‘Ja, met zulke uitspraken krijg je medestanders en tegenstanders. Dat heb ik zelf ook goed kunnen voelen.’

Ras-Amsterdammer Terwey, jaargang 1938, woont al heel lang in Overijssel op het land. Han had hem aangekondigd als ‘een provo, oersterk en nergens bang voor, die toen met componist Peter Schat ludieke acties voerde’. Hij becommentarieert de turbulenties van toen, waarvan hij een spil was, op een onderkoelde, Herman Finkers-achtige toon, waarin ironie doorschemert. Daarin vormt hij een groot contrast met Han, wiens emoties over die tijd nog springlevend zijn.

Joep Terwey: ‘Wij waren behoorlijk verschillend. Han was toch wel een eigenheimer. Hij zorgde voor stress in het orkest, kwam

*Boven: Concertgebouworkest rond 1965
– foto Bob van Dantzig*

*Onder: ingezoomd de hoboïsten, met Cees
van der Kraan (l.), Carlo Ravelli en Han (r.)*

op het nippertje op tijd... Ik? Ik kwam ook bijna altijd bijna te laat. We woonden beiden vlak bij het Concertgebouw, dat scheelde.'

Terwey typeert in één klap de generatiekloof in het cgo die halverwege de jaren zestig, toen Han en hij net in het orkest zaten, voelbaar werd. Over het repertoire? Nou... het ging allereerst over botsende mentaliteiten: 'Een aantal orkestleden kwam juist altijd heel vroeg, zoals mijn fagotleraar Thom de Klerk. Ze gingen dan eerst een kwartiertje moppen vertellen. Thom was een enorme moppentapper. Han en ik

waren daar dus niet bij. Vonden ze wel jammer, dat wij daar niet in pasten. Met ons in het orkest ging de sfeer een beetje achteruit.'

In 1964, als fagottist bij het Blazers Ensemble, belandde Terwey voor het eerst in zijn leven 'in een soort depressie'. Dat was toen hij 'dat baantje bij het Concertgebouw' erbij kreeg aangeboden. 'Ik dacht, moet ik het wel doen? Want ik kende het verhaal van de twee communisten in het orkest, die Amerika niet in mochten. Dat waren twee hoboïsten: Haakon Stotijn, Han's leraar, en de tweede man, Cees van der Kraan.'

[lees verder in het boek]